

Memorietafel voor de heren van Montfoort, omstr. 1400. Van links naar rechts Jan de Rover van Montfoort, Roelof de Rover van Heulestein, Willem de Rover van der Nesse en vermoedelijk Hendrik de Rover van Heulestein. De eerste drie sneuvelden in 1345 in de Slag bij Warns tegen de Friezen. Achter hen staat Sint-Joris. Coll. Rijksmuseum, Amsterdam

Van de 320 duizend familienamen in Nederland vinden we er 45 duizend in de stad Utrecht. Daarvan worden er tienduizend door meer dan vijf personen gedragen. In de top van de namenranglijst van de Domstad treffen we dezelfde bekende namen als in Nederland in zijn geheel: Jansen, Van den Berg, De Jong, Van Dijk, De Vries, Bakker, enzovoort. Voor de meest centraal gelegen grote stad in Nederland is dat heel begrijpelijk.

We richten ons in deze naamkundige bijdrage aan het Famillementdossier op de verschillen. De Groot heeft met zijn zevende plaats een hogere positie dan landelijk. De eerste echte Utrechtse familienaam op de lijst is Van Rooijen. Leendert Brouwer

Utrechtse familienamen

Hoe de Kromme Rijn door *Utrechts* aderen stroomt

Op de verspreidingskaart in de Familienamenbank zie je meteen dat de stad Utrecht de naamkern van Van Rooijen is, met 539 naamdragers anno 2007. Dan volgt de randgemeente Nieuwegein met 232, wat het in feite nog meer een Utrechtse naam maakt, en daarna de wereldstad Rotterdam met 218 naamdragers.

Van Rooijen uit Rode

Van Rooijen is een variant van de naam Van Rooij, die vooral in oostelijk Noord-Brabant voorkomt, met Eindhoven als centrum. Het zijn namen die een topografische eenheid aanduiden met als etymologische basis het woord 'rode' in de betekenis van een ontgonnen, gerooid terrein. Beide familienamen verwijzen naar een plaatsnaam die dit element -rode bevat, Van Rooij in het bijzonder naar het Rode dat in de Middeleeuwen een nederzetting en graafschap in Noord-Brabant was met een aan Sint-Oda gewijde kerk en vervolgens Sint-Oedenrode werd genoemd.

Wanneer we de namen zuiver naamkundig – en dus zonder zicht te hebben op de genealogische lijnen – proberen te verklaren, dan moeten we er rekening mee houden dat Van Rooij en Van Rooijen ook naar andere 'rode-namen' kunnen verwijzen, zoals bijvoorbeeld Wanrooij, Nistelrode en Middelrode in Noord-Brabant, Kerkrode (in 1008 vermeld als Rode, in 1312 als Kerkrode) en Venray (in 1224 Rodhe genoemd, in 1400 Venrode) in Limburg, of Gruitrode in Belgisch Limburg (het rode van Sint-Gertrudis). Aan de kust is er dan nog Brederode bij Santpoort en Tetterode bij Haarlem (Overveen), in de omgeving van Utrecht vinden we Nijenrode.

Takken van één boom?

Enkele genealogieën Van Rooijen uit de omgeving van Utrecht gaan niet verder terug dan de zeventiende eeuw en men mag veronderstellen dat IJsselsteinse en Vleutense Van Rooijens bij elkaar kunnen inhaken. De genealogie van een Jutphase familie Van Rooijen reikt echter terug tot in de veertiende eeuw. Het betreft een welvarende burgerfamilie, waarvan de naam ooit als Van Roeden en Van Roeyen werd geschreven. De medeklinker d is in eerste instantie nog niet tot de glijklank j verzwakt;

de oe is een toenmalige schrijfwijze voor de lange oo-klank. Hier zou de kiem kunnen liggen van al de Van Rooijens in Utrecht en omgeving. Met belangstelling wachten we eventueel DNA-onderzoek af...

Het is niet bekend waar de Jutphase voorfamilie Van Rooijen vandaan komt, maar als we daarover met een historische blik speculeren, dan kunnen we ons stellen op het Oost-Brabantse Rode richten. Het historische lijntje met het Nedersticht is in de dertiende eeuw gelegd toen heer Roelof van Roijen, gezegd Rover, uit Brabant verbannen werd en door het geslacht Van Montfoort werd opgenomen (de geregelde genealogie vangt een eeuw later aan). Frappant is dat het wapen Van Montfoort de drie molenijzers vertoont die we ook kennen van aan het huis Rode gelieerde Oost-Brabantse geslachten. Roelof heeft misschien een goed heenkomen in Montfoort kunnen vinden omdat er in voorgaande eeuwen al banden bestonden tussen de bisschop van Utrecht en edelen uit Rode.

Herkomst en bezit

Zo vinden we een verklaring voor het Utrechtse aspect van de naam Van Rooijen, al komt de naam oorspronkelijk van elders. Het ligt voor de hand dat we in Utrecht ook herkomstnamen van dichterbij vinden. De naam Van Montfoort is zo'n naam. Als achternaam komt die vooral voor in de stad Utrecht en omgeving.

De gedachtegang bij herkomstnamen is: wie zich bijvoorbeeld uit Breukelen ergens anders vestigt, wordt naar zijn

Men mag veronderstellen
dat IJsselsteinse en
Vleutense Van Rooijens bij
elkaar kunnen inhaken

Namenwolk met de meest voorkomende Utrechtse familienamen.

Illustratie Guus van Breugel

plaats van herkomst genoemd. Het is aannemelijk dat dit naamgevingsmotief inderdaad gebruikelijk is geweest. Toch mag men zich afvragen of de band die met de naam wordt uitgedrukt, niet net als bij Van Rooijen verder gaat dan herkomst alleen. Oftewel, wat zou de verhouding zijn, als je al een scheidslijn kunt trekken, tussen Van Montfoorts die louter zo heten omdat ze er vandaan komen, en Van Montfoorts die zo heten omdat ze op de een of andere manier (al dan niet langs een bloedband) voortkomen uit de clan van de burggraven Van Montfoort? Menigeen zal met dit type achternaam in het ongewisse blijven over mogelijke connecties met naamgenoten die eertijds aanzienlijke posities innamen of heerlijke goederen hadden verworven. De namengeografie bepaalt gelukkig wel een scheiding tussen

Van Montfoort met dubbel oo en Van Montfort met een enkele o, die bij de plaatsnaam Montfort in Limburg hoort en aldaar verspreid is.

Van Schaik uit Schadewijk

Spellingsverschil geeft zo ook grofweg uitsluitel over de Utrechtse naam Van Schaik versus de Brabantse naam Van Schaijk. Oss is het centrum van de naamvorm met lange ij. De naam Van Schaijk kan onmiddellijk verbonden worden met het dorp Schaijk aldaar. De naam Van Schaik in moderne spelling is echter een complexe naam. De achternaam kan met verschillende plaatsnamen verbonden worden waarvan de

oorspronkelijke vorm Schadewijk is: met Oud en Nieuw Schaik te Leerdam, met de boerderijen Groot en Klein Schaik te Scherpenzeel, met het dorp Schaijk tussen Oss en Grave of een gehucht met die naam nabij Oss, met Schadijk te Horst in Limburg, met het gehucht Schadewijk bij Eersel, of met de huizen Schadewijk te Voorst en te Didam. Via de boerderij Schaik in Scherpenzeel, een bezitting van Willem van Schaik, werd deze achternaam vanaf de tweede helft van de zestiende eeuw aan de bewoners van deze boerderij gedoneerd. Maar primair kunnen we ons voor de Utrechtse naam Van Schaik richten op de nederzetting en hofstede Schadewijk bij Odijk in het Krommerijng gebied, in de veertiende eeuw het huis van goeude Van Schaiks. Wellicht vinden de meeste van de meer dan vijfhonderd Van Schaiks die nu in Utrechtstad leven in dat Schadewijk de oorsprong van hun naam. En men kan tevens veronderstellen dat de meeste naamdragers aan elkaar gelieerd zijn. Hoe de lijntjes lopen, dat is moeilijk te bepalen. Om Marcel Kemp, een van de specialisten die genealogie en geschiedenis van het Krommerijng gebied hebben uitgeplozen, aan te halen: onderlinge verwantschap van de families Van Schaik die vanaf de dertiende eeuw in de omgeving van Odijk gevestigd waren, is weliswaar waarschijnlijk, maar nog niet aangetoond.

Krommerijnse namenwirwar

Er zijn meer namen van families die in deze contreien dominant aanwezig waren en in het heden als specifieke Utrechtse namen kunnen worden bestempeld. Genealogisch onderzoek is in het Krommerijng gebied echter taaie kost gebleken. De middeleeuwse families Van Schaik, Van Rossum, Van Oostrum (met onder andere de variant Oosterom) en andere hebben veel nakomelingen. Eertijds waren ze als een kluwen aan elkaar gebonden. Men gebruikte deze namen soms binnen enkele generaties door elkaar, en zo werd de ene door de andere vervangen, vermoedelijk omdat de verwantschap via een vrouwelijke lijn benadrukt werd. Om Marcel Kemp nu letterlijk te citeren: 'Bij het onderzoek naar de afkomst van de rond 1600 in Houten en omgeving levende drie broers Ernst, Anthonis en Adriaan Janszonen van Oostrum is komen

Zouden ze niet
gewoon allemaal familie
van elkaar zijn?!

vast te staan dat hun familienaam oorspronkelijk Van Schaik luidde! Voor de kenners betekent dit dat je van het ene probleem in het andere rolt, omdat de al vroeg wijdvertakte familie Van Oostrum in uitgebreidheid en onoverzichtelijkheid zo mogelijk nog wordt geëvenaard door de familie Van Schaik welke ook tot een van de oudsten in het Krommerijng gebied gerekend moet worden.' Het spreekt vanzelf dat het veelvuldig voorkomen van een achternaam in vroeger tijd een voorwaarde is voor hedendaagse dominantie. Men zou zich kunnen afvragen of het eertijds getolereerd werd een van de bekende toponiemen als achternaam te voeren als er niet inderdaad sprake was van een band met zo'n geslacht. We kunnen er in ieder geval van uitgaan dat het aantal daadwerkelijk uit de nederzetting Oostrum bij Houten afkomstige Van Oostrums en Oosteroms beperkt was; zouden ze niet gewoon allemaal

Johan Cruijff en Robin de Kruijf: naamkundige nakomelingen van Theodericus Cruve te Utrecht in 1294. Coll. Nationaal Archief, Den Haag en Olaf Kosinsky/Wikipedia

familie van elkaar zijn?! Het betreffende Oostrum is later 't Goy genoemd.

De appel niet ver van de boom

Andere veel voorkomende Utrechtse van-namen waarmee een relatie tot een oord wordt uitgedrukt, zijn Van Doorn, Van Soest, Van Veenendaal, Van Woudenberg, Van Amerongen, Van Kooten (uit Cothen), Van Renswoude, Van Leusden, Van Breukelen, Van de(r) Bilt en Van Bunnik. We constateren ten aanzien van deze namen vooral een trek vanuit het zuidoosten van de provincie naar de stad. Plaatsnamen zijn ook zonder voorzetsel een Utrechtse familienaam geworden, zoals Agterberg (uit het buurtschap Achterberg te Rhenen), Miltenburg (wellicht horend bij het oude toponiem Wiltenburg), Oostveen (een benaming voor Maartensdijk), Werkhoven en Maarschalkerweerd (te Houten).

Kijken we naar het familienamenbestand in andere plaatsen in de provincie Utrecht, dan treffen we ook enkele veel voorkomende familienamen aan die aan min of meer nabijgelegen lokaliteiten ontleend zijn, zoals de naam Van Hamersveld in Amersfoort (toponiem onder Leusden), Van Vulpen in de gemeente Utrechtse Heuvelrug (toponiem te Doorn), Hillhorst in Soest en Amersfoort (toponiem te Stoutenburg), Voskuilen in Amersfoort (buurtschap bij Woudenberg), Schoonderbeek in Amersfoort

(boerderijnaam in Barneveld), Dorrestein in Bunnik en omgeving (toponiem te Soest), Sturkenboom te Houten (nog niet gelokaliseerd), Sterkenburg te Zeist en omgeving (burcht en buurtschap te Driebergen), Pothuizen in de Ronde Venen (toponiem te Schalkwijk) en Renes in Lopik (boerderijnaam in Scherpenzeel). Lopik is ook de gemeente waar de naam Stigter het meest voorkomt (afgeleid van het Sticht Utrecht!). Veenendaal is het centrum van een aantal namen die aan plaatsen en gehuchten in de nabijheid zijn ontleend, zoals Heikamp (toponiem in Scherpenzeel), Achterberg (buurtschap in Rhenen), Van de(r) Kraats (buurtschap De Kraats in aangrenzend Ede, waar de familienaam ook veel voorkomt) en Van Barneveld (het dorp in de Gelderse Vallei).

Vernooij van Neude of Rhijnauwen?

Bij de Krommerijnse naam Vernooij weten we niet waar deze naam in concreto naar verwijst. Ver- is over het algemeen een samentrekking van 'van der', en zo'n naam wijst derhalve een woonplek aan. Vergelijk de ook in Utrecht veel voorkomende naam Verheul, die in verband kan worden gebracht met Hendrik Geryts op de Heul, in 1470 in Schalkwijk genoemd (de Heul is een buurtschap in Houten). Het zo veronderstelde toponiem Nooi in Vernooij kan een variant zijn van Neude, dat we kennen uit Utrecht (vóór 1350 Noide genoemd) en Rhenen-Wageningen (in 850 vermeld als Hnodi), met de basisbetekenis 'geul', en vervolgens ook 'drassig terrein' (in dit verband is het aardig om het naar het oude toponiem Hnodi vernoemde bedrijvencentrum Nudepark te vermelden - een voor Engelsen en Amerikanen hilarische naam). Genealogisch onderzoek laat echter zien dat er voor de zestiende eeuw een band met personen met de naam Van Renoij kan worden verondersteld. Dan kunnen we de achternaam mogelijk verbinden met het huis Rhijnauwen aan de Kromme Rijn te Bunnik (een aue of ooi is een rivierweide aan de Rijn) of met het dorp Rhenoy aan de Linge. In Bunnik is Vernooij in ieder geval de meest voorkomende familienaam, met honderd personen. Is de naamsverklaring al met al nog onduidelijk, het lijkt er wel op dat alle takken Vernooij naar dezelfde boom herleid

Heel erg *Utrechts* is Temming. Het is een zachte variant van Temmink

kunnen worden en dat nu dus minstens 1700 mensen met deze naam – van wie de meesten in de regio Utrecht, Houten en Wijk bij Duurstede wonen – een familieband hebben die werkelijk in die ene naam tot uitdrukking komt.

Met pauwenveren en weelderige haarlokken

Er zijn ook Utrechtse namen die niet zijn ontleend aan een toponiem. De namen Pauw en Pouw beheersen al vanaf de Middeleeuwen vanuit het Krommerijgebied trots de stad. De naam De Kruijf scoort hoog in Utrecht, met verschillende spellingsvarianten. De voorouders van Johan Cruijff komen uit Amersfoort. In 1294 werd Theodericus Cruve in een Utrechtse oorkonde vermeld. Dankzij zijn achternaam kunnen we ons een voorstelling maken van een man met 'kruivend', krullend haar of van een heerschap met een mooie haarlok. Op het speelveld heeft de Nieuwegeinse volleybalvedette Robin de Kruijf haar lange haar strak in een paardenstaart gebonden, maar wie weet is ze aan Dirk verwant.

Of gaan we nu te ver? Er zullen toch zeker wel meer kerels met kruijphaar geweest zijn die daarom die bijnaam hebben gekregen? Opvallend genoeg hebben ze zich blijkbaar in Utrecht en omgeving opgehouden en ze deden het goed bij de vrouwtjes. Waren er misschien twee, drie, vier of een paar meer met zulke lokken en een bijnaam in de Middeleeuwen, nu zijn er heel veel nakomelingen in deze contreien.

Utrechtse namen van elders

We willen zeker niet beweren dat heel Utrecht één grote familie is. Wél dat sommige families zich hier goed ontwikkeld hebben, al kan het zijn dat ze oorspronkelijk van verre kwamen. Waar komen de Peek's vandaan, die zich in Utrecht zo sterk verspreid hebben? De Peek van Peek & Cloppenburg komt uit Duitsland, alwaar de meeste naamdragers Peek in Cloppenburg wonen, een stadje in de deelstaat Nedersaksen. De naam zou van oorsprong een beroepsbijnaam kunnen zijn voor een soldaat die met een peek (spies, lans, piek) bewapend was of voor iemand die ze vervaardigde. Maar ook de familienaam Peekstok komt voor en dan denken we aan een pekstok, een stok om in de kokende pek te roeren.

De achternaam Peek kan overal vandaan komen, maar de naam Jongerius, die eveneens het meest in de stad Utrecht voorkomt, moet van origine na een omreis echt uit Duitsland afkomstig zijn. De directe voorvaders van deze familie komen uit de Alblasserwaard en het Land van Altena. Daar ontstond in de zeventiende eeuw uit de achternaam Junger eerst Jungerius en vervolgens Jongerius. Het waren schoolmeesters en voorzangers, vandaar de toevoeging van het geleerde Latijnse -ius.

Heel erg *Utrechts* is Temming. Het is een zachte variant van Temmink, welke naam aangeeft dat de familie ooit in de Achterhoek of Twente op Temmink woonde, misschien wel op Temmink in Brammelo, op het erve van Temmo of Tammo en de zijnen. In Amersfoort wonen 250 mensen met de naam Smink. Ook dat is een Oost-Nederlandse naam, ontstaan door contractie van de naam Smedink, de woonplek van de smid en de zijnen.

De hoogst genoteerde nieuwe familienaam in Utrechtstad is de Marokkaanse naam Loukili. Deze naam komt in andere Nederlandse gemeenten veel minder voor. Daarom mogen we Loukili (inmiddels tweehonderd naamdragers) nu best een Utrechtse naam noemen.

Allemaal medemensen

We hebben gekeken naar familienamen die in Utrecht opvallen (of juist niet omdat ze daar niet uitzonderlijk zijn). Dan doet zich de vraag voor: in hoeverre horen de mensen met zo'n veelvoorkomende Utrechtse naam bij elkaar. Hebben ze dezelfde genen, zou het één grote familie zijn? Dat zal toch niet, zijn we geneigd te veronderstellen. Er zullen toch meer Bunniken uit Bunnik zijn gekomen. En er zijn meer mensen met rood haar die De Rooij zijn genoemd. Toch lijkt het erop dat die grote familienamen waar we hier van spreken tot slechts enkele loten te herleiden zijn. Alle Van Rooijens in Utrecht zijn elkaars medemensen, mogelijk afkomstig uit het gevolg van een banneling uit Rode. ●

Leendert Brouwer is naamkundige bij
CBG|Centrum voor familiegeschiedenis